

20. YÜZYILIN BAŞLARINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA
BELGELER IŞIĞINDA KAHRAMANMARAŞ'TA MÜZİKAL
İZLER*

MUSICAL TRACES IN KAHRAMANMARAŞ IN THE LIGHT OF
DOCUMENTS IN THE BEGINING OF THE 20TH CENTURY
OTTOMAN EMPIRE

*Mehmet ÖZKARCI***
*Günsu Yılma ŞAKALAR****

Özet

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e dek süregelen dönem içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nda batılılaşma hareketleri ile birlikte müzik alanında da birçok yenilik çalışmalarına rastlanmaktadır. Alanyazında modernleşme süreci olarak da isimlendirilen bu dönemde Avrupa müziği Osmanlı müziği içerisinde yerini almış, yurtdışından birçok besteci ve müzisyen saraya davet edilmiş, padişahlara ithafen eserler yazılmıştır. II. Abdülhamid döneminden itibaren yapılan müzikal yenilikler içerisinde; müzik mekanları, çalgı tedarik merkezleri, nota basım evleri, müzik yayınları, dernek ve okulların yaygınlaştığı görülmektedir. Bu minvalde yaptığımız araştırmalar neticesinde V. Mehmed Reşad döneminde Maraş'ta Amerika İnas Mektebi'nin bitişiğinde iki katlı bir mûsikî binası inşaası ile ilgili kroki planı ile cephe kesitlerine yer verilen belgeye ulaşılmıştır. Araştırma dahilinde elde edilen belge ışığında ilgili mûsikî binasının Kahramanmaraş'taki bugünkü yeri tespit edilmiş, Osmanlı, Amerika ve İngiltere ilişkileri çerçevesinde incelenmiştir. Maraş Mûsikî Mektebi'nin fonksiyonunu, misyoner okulları kapatılana kadar sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bugün mevcut olmayan yapının ne zaman yıkıldığını bilemiyoruz.

Anahtar Kelimeler: 20. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu, Musiki Binası, İnas Mektebi, Osmanlı Dış İlişkileri

Abstract

In the period from Tanzimat to the Republic, many innovations in the field of music are encountered along with westernization movements in the Ottoman Empire. In this period, which is also called as the process of modernization in the literature,

* Bu araştırma, 18-20 Şubat 2020 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası Kahramanmaraş Tarih Kültür Sanat Sempozyumu'nda sunulmuş, konu genişletilmiş ve düzenlenmiştir ve hiçbir yerde yayınlanmamıştır.

** Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütcü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kahramanmaraş / TÜRKİYE mozkarci@ksu.edu.tr Orcid ID: 0000 - 0001 - 6822 - 7816

*** Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütcü İmam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kahramanmaraş / TÜRKİYE gsakalar@ksu.edu.tr Orcid: 0000-0002-6635-5010

Mehmet ÖZKARCI - Günsu Yılma ŞAKALAR

20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgeler Işığında Kahramanmaraş'ta Müzikal İzler / Musical Traces in Kahramanmaraş in The Light Of Documents in The Beginning of The 20th Century Ottoman Empire

European music took its place in Ottoman music, many composers and musicians from abroad were invited to the palace, and works were written for the sultans. Among the musical innovations made since the reign of Sultan II. Abdülhamid; music venues, instrument supply centers, note printing houses, music broadcasts, associations and schools are seen to be widespread. As a result of this researches we have done in this way, the document with the sketch plan and the facade sections of the construction of a two-storey music building adjacent to the American Girls' School, was reached during the reign of V. Mehmed Reşad. In the light of the document obtained within the scope of this research, the current location of the relevant music building in Kahramanmaraş has been determined and examined within the framework of Ottoman, American and British relations. It is understood that the Maras Music School continued its function until the missionary schools were closed. We do not know when the building that does not exist today destroyed.

Keywords: 20th century, Ottoman Empire, Music House, Girls' School, Ottoman External Affairs

Giriş

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarının Osmanlı İmparatorluğu'nda müzikal hareketliliğin yaşandığı en yoğun dönemlerden biri olduğu söylenebilir. İstanbul'da yaşayan gayrimüslimlerin bağlantıları ile yurtdışından birçok müzisyen, çalgı, nota kitabı, müzik kitapları getirilmiş, çalgı tedarik ve nota basım merkezleri açılmıştır. II. Meşrutiyet ile başlayan batılılaşma sürecinin de bu hareketliliğe etkisi yatsınamaz boyuttadır. Daha çok politik esaslara dayalı ilişkiler ile sanat, eğitim ve müzik aracılığıyla kuvvendlendirilme yönüne gidilmiştir. Gerek sarayda gerekse şehirde batı müziği "alafranga müzik" olarak benimsenmiş, gösterimler şehrin çeşitli mekanlarında sahnelenmiştir. Dönemin basılı yayın organları konserlerin ilanlarını halka duyurmuş, batı müziği ile ilgili haberlere yer vermiştir. Müslüman veya gayrimüslim eğitim kurumlarında müzik dersleri yoğunluk göstermiş, ağırlıklı olarak piyano eğitimi verilmiştir. Kurumlarda müzik eğitiminin yanısıra sarayda da özel olarak batı müziği dersleri yapılmıştır. Hanedan üyeleri, harem mensupları, devlet adamları yabancı hocalardan müzik dersleri almıştır. Yurtdışından getirilen yabancı besteci ve müzisyenler padişah için marşlar bestelemiş, bazıları ise uzun yıllar millî marş olarak günümüze miras olarak gelmiştir.

II. Abdülhamid (1876-1909) döneminden Sultan V. Mehmed Reşad (1909-1918) dönemine dek devam eden müzikal faaliyetler, dönem romanlarında da görülmektedir. Tanzimat ve Servet-i Fünûn romanlarında mûsikî teması, karakterler üzerinden okuyucuya aktarılmaktadır. İstanbul Pera'da tiyatro ve konserleri izlemeye gitmek, evlerdeki piyano çalgısı, mûsikî dersleri, alafranga müzik faaliyetleri, yabancı müzik hocaları romanların içerisinde işlenen konular arasındadır (Üner, 2006). Sultan II.

Abdülhamid'in son dönemlerinden itibaren İstanbul'da alaturka mekanlarda kadınlara yönelik matinelere yapılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde yerli opera üretimi artmış, halk müziğine olan ilgi ise azalmıştır. Hece vezni ile yazılan bir eserin üzerine Mehmed Baha Bey bir opera bestelemiştir, daha sonra bu opera 1914 ve 1917 yıllarında seslendirilmiştir (Alimdar, 2016, ss. 210, 212, 220). Bu örnekler bizlere batılılaşma süreci içerisinde alaturka müziğin, alafrağa müzik türü olan Opera ile temasını anlatmaktadır. Her iki padişah döneminde alaturka ve alafrağa müzik ile ilgilenilmiştir.

Alaturka müzik ile ilgilenen isimler arasında; Sultan Abdülaziz'in oğlu Mehmed Seyfeddin Efendi bestecilik ve çocukları Mehmed Abdülaziz Efendi (1901-1977) bestecilik, Fatma Gevheri Sultan (1904-1980) bestecilik, tanbur, kemençe ve lavta icracılığı ve Mahmud Şevket Efendi (1903-1973) yer almaktadır (Özcan, 2009: 30). Diğer hanedan üyeleri arasında Nazime Sultan (1866-1947) ve Şehzade Mehmed Şevket Efendi (1872-1899) bestecilik, ud ve lavta icracılığı ile ilgilenmiştir. Şehzade Mehmed Şevket Efendi'nin oğlu Mehmed Cemaledin Efendi (1890-1946) de alaturka müzik ile ilgilenen kişiler arasındadır.

Alafrağa müzik ile ilgilenen kişiler arasında ise Sultan V. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed Selahaddin Efendi bestecilik ve piyano, keman icracılığı, oğlu Ahmed Nihad Efendi (1883-1954) marş, schottisch, vals, mazurka bestelemiştir, piyano çalmıştır. Diğer oğlu Osman Fuad Efendi (1895-1973) keman, banço ve flüt çalmıştır. Kızlarından Behiye Sultan (1881-1948), Adile Sultan (1887-1973) ve Rukiye Sultan (1885-1971) da piyano çalmıştır. II. Abdülhamid ve oğlu Şehzade Burhaneddin Efendi (1885-1949), Abdürrahim Hayri Efendi (1894-1952), Nureddin Efendi (1901-1944), kızlarından Ayşe Sultan (1887-1960), Şadiye Sultan (1886-1977), Refia Sultan (1891-1938), Zekiye Sultan (1872-1950) ve Naime Sultan (1876-1945) da bu müzik türü ile ilgilenmiştir (Alimdar, 2016, ss. 14,15).

20. yüzyılın başlarında yer alan eğitim sisteminde ise Tanzimat Dönemi etkileri görülmektedir. Eğitimde batı düşünce sisteminin yerleşmesi bu dönemde belirli bir şekilde başlamış, Amerikan Kolejlere de bu sistemin yerleşmesine öncülük etmiştir (Biçer, 2010, s.197'den akt. Halifeoğlu-Kuzgun ve Tangülü, 2013, s.140). Kaynaklara göre; 1856 yılında yayımlanan Islahat Fermanı ile gayrimüslimlere kendi din ve kültürlerine yönelik ilk, orta ve yüksek derecede okullar açma fırsatı verilmiş, bu durum ise Osmanlılık bilincinin aşılmasını zorlaştırmıştır (Alimdar, 2016, s. 169).

2014 yılında Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan "Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme" isimli yayında; II. Abdülhamid döneminin, eğitim tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olduğu belirtilmiştir. Bu dönemde;

Mehmet ÖZKARCI - Günsu Yılma ŞAKALAR

20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgeler Işığında Kahramanmaraş'ta Müzikal İzler / Musical Traces in Kahramanmaraş in The Light Of Documents in The Beginning of The 20th Century Ottoman Empire

"Osmanlılık" idealine bağlı, dindar, itaatkâr ve devletine ve padişaha sadık insan tipi yetiştirilmeye çalışılmış, anayasaya eğitimle ilgili maddeler konmuştur. Böylece her Osmanlı vatandaşının devlet ve özel eğitim kurumlarından istifadesine imkân sağlanması amaçlanmıştır. Ülkede bulunan çeşitli kesimlerin din ve inançlarıyla ilgili eğitim usullerine karışılmaması hükme bağlanmıştır. Ayrıca bütün Osmanlı vatandaşları için ilköğretim mecburî tutulmuştur. Birçok meslek ve sanat okulu açılmış, özel eğitim gelişme göstermiş, genel eğitim ve okullar yaygınlaşmış, kızların ortaöğretim düzeyinde eğitiminde gelişme sağlanmış, eğitim sorunları ve akımları tartışılmış, kızlar için ilk kez bir lise ile bir yükseköğretim kurumuyla birlikte, ilk resmî anaokulları açılmış, medreselerin ıslahı fikirleri gündeme gelmiştir.

İdadilerin ibtidai sınıflarında "Gına (Müzik)", Tâli sınıflarda "Gına ve Müzik" dersleri verilmiştir (Kurnaz, 1991, s. 52). Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya, Rusya, Avusturya, Amerika ve Sırbistan'ın idadiye, rüştiye ve ibtidaiye olmak üzere toplam 30 okul mevcuttu (Alkan, 2000, s. 65). Bu okullarda 407 öğretmenden 4.685 öğrenci eğitim almıştır. Yabancı devletlerin siyasi menfaatlerini üstün tutmak için en etkin araçlar arasında misyonerlik faaliyetlerinden biri olan eğitim görülmüştür. Bu kapsamda Amerikan misyoner okulları, Osmanlı coğrafyasında geniş bir ağa sahip olmuştur. 1845 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda 7 okul var iken, 1904 yılında bu sayı 465'e ulaşmıştır (Kocabaşoğlu, 1985, s. 496).

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk misyonerlik faaliyetlerinin 19. yüzyılın başında gerçekleştirildiği söylenebilir. Amerikan Board Heyeti tarafından 1820 yılından itibaren öncü misyonerler Osmanlı topraklarına gönderilmiştir (Narin, 2018, ss. 250, 253). 1861 yılında ise kadın misyonerlerin çalışmalarından alınan olumlu neticeler sonucunda Women's Foreign Missionary Society (Kadınlar Dış Misyoner Cemiyeti) kurulmuştur. Böylelikle faaliyetlerini gerçekleştiren kadınların sayısında artış olmuştur. Anadolu'da görev yapan misyoner sayıları 1836 yılında 41; 1836-1844 arasında 95; 1875'te 137; 1890'da 177 ve 1913'te ise 209 olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz (Günay, 2008, s. 110).

19. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu ile Amerika arasında müzikal anlamda ilişkilerin devam ettiği görülmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde yer alan Sultan II. Abdülhamid'in, Amerikalı muzika heyetinin 1884 yılında verdiği konserdeki performansına istinaden, konserde yer alan 22 müzisyene kol düğmesi ve kravat iğnesi hediye ettiğini gösterir belge bu ilişkiye örnek olarak gösterilebilir (BOA. Y.EE, 108/23). Halide Edib'in "Kenan Çobanları" isimli eserinden esinlenerek Vedit Sabra tarafından 1918 yılında bir opera bestelenmiştir. Bu Opera 1918 yılında basılmış ve aynı yıl

Robert Koleji'nde Halide Edib başkanlığında sahnelenmiştir (Alimdar, 2016, s. 222).

Sultan Mehmed Reşad'ın bir dönem Necib Paşa'dan piyano ve alaturka müzik eğitimi almakla beraber müzikal beğenisinin ise Alaturka müzik ve özellikle Mevlevî müziği üzerine olduğu ifade edilmektedir (Alimdar, 2016, s. 18). Sultan Mehmed Reşad döneminde kurulan Mehterhâne'nin ilk konseri, 1911 yılında Tepebaşı Tiyatrosu'nda verilmiştir (Öztürk, 2011, s. 92).

Sultan Mehmed Reşad her ne kadar alaturka müziğe ilgi duysa da batılılaşma hareketleri ile birlikte ülkeye davet edilen yabancı müzisyenler ve onların müzikal faaliyetlerine kapılarını kapatmamıştır. Besteci ve şan öğretmeni Italo Selvelli Sultan padişahın himayesinde düzenlenen millî marş yarışmasını “Reşadiye Marşı” ile kazanmış ve gümüş madalya ile ödüllendirilmiştir. Bu marş Osmanlı padişahı adına bestelenen son marş olmuştur. Bu dönemde; saraya, kurumlara ve topluma müzikal anlamda hizmetler sunan yabancı müzisyenler içerisinde; Augusto Lombardi, Geza Hegyei, eşi Katalina Hegyei, Paul Cervati, Paul Lange Bey, Fernando de Aranda gösterilebilir. Bu kişiler Osmanlı İmparatorluğu'na batı müziği türünde eserler bırakmış, konserler düzenlemiş, eğitim kurumlarında, sarayda ve merkezde müzik dersleri vermiş müzisyenlerdir (Kutlay, 2010, s. 32-39). Macar besteci Liszt'in öğrencisi Geza Hegyei; eşi Katalina Hegyei ile 24 Eylül 1917 yılında Kızılay yararına yardım konseri vermiştir. Konserin sonunda padişah tarafından kendisine özel tunç Kızılay Madalyası verilmiştir. 23 Nisan 1918 yılında ise; Macar Orkestrası ile birlikte bir konser vermiş ve konserin sonunda orkestra üyeleri çeşitli madalyalarla ödüllendirilmiş, Hegyei ise Altın Sanayi Madalyası ile taltif edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda adı matbaa, basım-yayım ve müzik alanlarında geçen Cervati ailesi üyesi Paul Cervati'nin kızı Matmazel Celeste Cervati'nin 1912 yılında Pera'da ikamet ettiği ve piyano öğretmenliği yaptığı görülmektedir (Kutlay, 2010, ss. 32-128). Yine müzikal anlamda hizmetlerini sürdüren bir diğer isim ise; Alman besteci, orkestra ve bando şefi, şan icracısı ve piyanist Paul Lange (Bey)'dir. Jandarma Genel Komutanlığı'nın Bando Tarihi başlığı altında Lange'ın Ertuğrul Mızıkası ve Yıldız Jandarma Bandosu'nun şefliğini yaptığı bilgisi yer almaktadır. 1914-1916 yıllarında müzik ve tiyatro alanında hizmet veren, 1920 yılında ise sadece tiyatro alanında öğrenim veren eğitim kurumu Darûlbedayi'nin Müzik Bölümü hocaları arasında yer almış (Nutku, 1993, ss. 515-516), 1917 yılında kurulan Darûl-elhan'da da müzik hocalığı yapmıştır (O'Connell, 2018, s. 149). “Türk Donanma Marşı (1910)” ve “Zafer Marşı (1909)” Lange'ın 1917 yılında bestelediği eserler arasındadır (Kutlay, 2010, s. 152). Böylece, yabancı müzisyenlerin Osmanlı İmparatorluğu'na müzikal

Mehmet ÖZKARCI - Günsu Yılma ŞAKALAR

20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgeler Işığında Kahramanmaraş'ta Müzikal İzler / Musical Traces in Kahramanmaraş in The Light Of Documents in The Beginning of The 20th Century Ottoman Empire

anlamda hizmetlerinin Sultan Mehmed Reşad döneminde de devam ettiği görüldüğünü söylemek mümkündür.

1909 yılında Muzika-yı Hümayun bünyesinde gitar, dram ve ortaoyunu heyetlerinin bulunduğu görülmektedir. 1918 yılında Muzika-yı Hümayun'da sadece Müzik Bölümü kalmıştır. Bölüm içerisindeki Fasil Takımı, İnce Saz Takımı olarak adlandırılmıştır. İnce Saz etkinlikleri de çeşitli müzik mekanlarında sahnelenmiştir. Etkinliklere örnek olarak 1910 yılında sadece kadınlara özel Musikî Osmanî Mektebi'nin 20 kişilik ince saz ekibi ile verdiği konser örnek gösterilebilir. İkbâl ve Tarîk gazetelerinin mevcut sayılarından elde edilen bilgilere göre; ilân edilen konser ve tiyatro etkinliklerinin sayısı 334 olarak belirlenmiştir (Alimdar, 2016, ss. 117, 360, 363). 1909- 1914 yıllarında yayın hayatını sürdüren Şehbâl Dergisi, müzik ile ilgili yazılar da yayınlamıştır (Öztürk, 2011, s. 84).

Sultan Mehmed Reşad döneminde Viyana Müzik Akademisi'ne burslu olarak; Seyfettin (Asal) Bey (Keman-1914) ve Sezai Bey (Viyolonsel-1914), Sigfried Piket (Keman-1917), Eugenie Schwartz (Piyano-1910/11), Margarethe Schwartz (Piyano-1916), Felix Silbermann (Timpani-1913), Moses Srabian (Müzik Teorisi-1914), Rita Ventura (Şan-1912) yer almıştır. Ayrıca, yine bu dönemde Mediha Hanım Almanya'da eğitim almak için, Fihâm Paşa'nın kızı Betül Hanım ise İsviçre'de müzik eğitimi almak için gitmiştir (Kutlay, 2010, s. 251).

1916 yılında 4. Muzika Okulu'nun kurulması ve Tir-i Müjgan Gemisi'nde eğitim öğretimine başlaması yine Sultan Mehmed Reşad döneminde olmuştur. Müzik Bölümü'nde teori, nota okuma, solfej, çalgı (piyano, keman, viyolonsel, kontrbas), armoni, kontrpuan, müzik diktesi ve müzik tarihi dersleri verilmiş, 1918 yılında ise Orkestra Bölümü açılmıştır (Alimdar, 2016, ss. 67-69).

Osmanlı İmparatorluğu'nda müzik eğitimi Tanzimat'ın ilanı ile birlikte kızların eğitimine önem verilmesi sonucu açılan dört yıllık Kız Rüşdiyelerinde de verilmiştir. Öncelikli olarak İstanbul'da kurulan ve daha sonrasında diğer illerde yaygınlaşan bu mektepler, 1869 yılındaki Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde yer almaktadır. Kız Rüşdiyelerinde mûsikî dersleri müfredatta yer almış, fakat zorunlu dersler dışında tutulmuştur. 1870 yılında açılan Dârü'l-Muallimad Mektebi'nin Sıbyan ve Rüşdiye şubelerinde de mûsikî dersleri verildiği görülmektedir. 1896 yılından itibaren sadece Rüşdiye Mektebi mezunları, öğretmen okulu olan Dar'ül-Muallimad Mektebi'ne kabul edilmiş, müzik dersleri üç yıl boyunca haftada birer saat yapılmıştır (Somel, 2000).

Mehmed Reşad döneminde sayısı 32'ye ulaşan erkek öğretmen yetiştiren okul olarak bilinen Darû'l-Muallim Mektepleri içerisinde Maraş da yer almaktadır. Maraş'ta 1915 yılında kurulan Darû'l-Muallim Mektebi'nde 1915-1922 yıllarında verilen dersler içerisinde "Mûsikî" dersi de yer almaktadır. 1915 yılında "Musiki ve Gına" dersi üç yıl boyunca haftada iki saat olarak verilmiş, dördüncü sınıfta ise yer almamıştır. 1916 yılında ise; Maraş'ta kız öğretmen okulu olan Dârû'l-Muallimad Mektebi'nin açılması söz konusu olmuştur (Yetişgin ve Dumanoğlu, 2017, s. 1089). Darû'l-Muallim dışında H. 1326 tarihli Haleb Vilâyeti Salnâmesi'nden elde edilen bilgilere göre Maraş'ta faaliyet gösteren mektepler arasında 1908 yılında bir adet İnas İbtidai Mektebi bulunduğu da edinilen bilgiler arasındadır (Atalay, 1973, ss. 180-181).

19. yüzyılın sonları, 20.yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki müzikal hareketlilik gayrimüslim okullarında da sürdürülmüştür. Elde ettiğimiz kaynaklarda ilk olarak İstanbul'da 1860'lı yıllarda kurulan ve daha sonrasında Anadolu'ya yayılan Amerikalı misyonerler tarafından kurulan Amerikan Kolejleri'nde de müzik eğitimi verildiği görülmektedir (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2014, ss. 71-72).

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, veriler arşiv belgeleri içerisinde tespit edilmiş ve çözümlenmiştir. Daha sonrasında saha araştırması ile Mûsikî Mektebi'nin günümüzdeki yeri tespit edilmiştir.

1. Maraş Amerikan İnas (Kız) Mektebi (Amerikan Kız Koleji)

Müzik dersleri, Maraş'ta erkek öğretmen yetiştiren Dârû'l-Muallimîn mektebi dışında Maraş Amerikan İnas Mektebi'nde de verilmiştir. Bu kurum ile ilgili ayrıntılı bilgilere geçmeden önce Maraş'taki ilk misyonerlik faaliyetlerinden ve okulun kuruluş tarihinden kısaca söz etmekte fayda vardır.

Maraş'ta ilk misyoner merkezi 1854 yılında kurulmuştur (Akgün, 1988, s. 5). 1860'lı yıllarda Amerikalı misyonerler tarafından İstanbul'da açılan Amerikan Koleji'nden tam beş yıl sonra, 1865 yılında Maraş'ta Amerikan İnas Mektebi'nin açıldığı görülmektedir. Maraş'ta 1865 yılında ise Amerikan Board Heyeti'nde uzun yıllar misyonerlik faaliyetlerini sürdüren Josephine L. Coffing tarafından Kız Lisesi olarak açılmıştır. Coffling, misyonerlik görevlerini Maraş, Antep, Adana ve Antakya'da yürütmüştür (<http://www.dlir.org/archive/items/show/16801>). 1874 yılında Maraş bölgesindeki 25 öğretmenden 19'u Maraş Kız Lisesi'nden mezun olmuş, zengin ailelerin kızlarından eğitim için 18 kuruş ücret alınmıştır. Yatılı olarak eğitim veren bu okulda mezun olan kız öğrenciler bir nevi misyonerlik görevi yürütmüşlerdir. II. aşama Ortaokul kısmında ise öğrencilere "Nota İle Şarkî Söyleme" eğitimi verilmiştir. 3 yıl kadar süren ortaokul eğitiminde, köyden

Mehmet ÖZKARCI - Günsu Yılma ŞAKALAR

20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgeler Işığında Kahramanmaraş'ta Müzikal İzler / Musical Traces in Kahramanmaraş in The Light Of Documents in The Beginning of The 20th Century Ottoman Empire

gelen öğrenciler mezun olduktan sonra daha üst sınıflarda eğitim verilmemiştir. Okulun son dönemini kapsayan IV. aşamasında ise Kız İlahiyat Okulu adı ile Antep'te eğitim verilmiştir. İki yıllık eğitim süresince ek ödeme yapan öğrencilere müzik dersi verildiği ifade edilmektedir (Çabuk, 2008, ss. 38-40).

Kaynaklarda Amerikan Koleji olarak da bilinen İnas Mektebi, 1933-1965 yılları arasında “Maraş Lisesi” olarak kullanılmış, 06.03.2019 tarihinde ise Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından “Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi” şeklinde hizmete açılmıştır. Günümüzde bu yapı, Dulkadiroğlu İlçesi, Y.Gazipaşa Mahallesi'nde yer alır.

Bu okulun bazı kaynaklarda Amerikan Kız Koleji, Amerikan Koleji; Osmanlı arşiv belgelerinde ise Maraş İnas Mektebi (Kız Okulu) olarak geçtiği anlaşılmaktadır. Edinilen bilgilere göre 19.yüzyılın sonlarında Maraş Amerikan İnas Mektebi'nde müzik derslerinin genel ders programı içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Fotoğraf 1. Eski Maraş'tan Bir Görünüm (Alparslan, 2018: 20)

Fotoğraf 1'de Maraş'ın eski bir fotoğrafı yer almaktadır.
Fotoğrafın sol üst köşesinde Amerikan İnas Mektebi görülmektedir.

2. Maraş Müsikî Mektebi

Arşiv belgelerinde Maraş Müsikî Mektebi ile ilgili olarak çeşitli bilgi ve belgelere rastlamaktayız:

19 Teşrin-i Sani 326 R./ 2 Aralık 1910 M. tarihli belgede Maraş'ta Amerikan Kız Mektebi'nin bitişindeki İngiliz Mister Mecalim namına tahsis edilen ve Alâüddevle Vakfı'na ait arsanın üzerine inşa edilecek Müsikî

Mektebi'nin Amerikan Bord Heyeti namına kaydının yapılarak inşaat ruhsatı verilmesi ile ilgili bilgiler yer almaktadır (BOA.İ.MMS.00172_00027_004_001).

24 Teşrin-i Evvel 1329 tarihli belgede; “*Haleb vilayetinin evrak meyanında bulunan 23 Haziran 329 tarihli telgrafnamesinde Musiki tedrisatına küşat edilecek mahalın zemini Alaüddeve vakfına mülhak ve eşcarı sarf-ı mülk ve otuz yedi bin guruş kıymetinde olup şimalen seksen dört ve cenuben kırk dokuz buçuk ve garben seksen dokuz ve şarkan elli dört buçuk metre vüs'atinde olduğu ve üç tarafı tarik-i âm(yol) ve şimalen Kollej Mektebi ile mahdud olub...*” şeklinde bilgiye yer verilmiştir (BOA.İ.MMS.00172_00027_005_001).

Yine 13 Teşrin-i Sani 1329 tarihli arşiv belgesinde; “*...İngiltere tebaasından Mister Mekalim namına müstearen mukayyed Alaüddeve Vakfına mülhak otuz yedi bin guruş kıymetinde şimalen seksen dört cenuben kırk dokuz buçuk garben seksen dokuz şarkan elli dört buçuk metre vüs'atında bulunan mahalın mutasarrıf-ı hakikisi olan salifülbeyan heyet namına kaydının tashihi ile meccanen ve müceddeden sened-i hakani verilmesi ve mahal-i mezbur üzerine Musiki tedrisatına mahsus olarak merbut plan mucibince bir bina inşaatına ruhsat itası hususunun devair-i müteallıkaya havalisi bittezkir zikr olunan mazbata ve melfufları kaleme alınan irade-i seniyye layihasıyla arz ve takdim olunmağla katibe-i ahvalde emrü ferman hazret-i veliyül efendimizindir*” kaydına rastlamaktayız (BOA.İ.MMS.00172_00027_006_001).

Ayrıca 14 Teşrin-i Sani 1329 tarihli arşiv belgesinde ise; “*Amerika müessesat-ı musaddıkası meyanında bulunan Maraşta kâin İnas Mektebinin âdem-i kifayesine binaen ittisalinde vaki' ve İngiltere tebaasından Mister Mekalim namına müstearen mukayyed ve Alaüddeve vakfına mülhak otuz yedi bin guruş kıymetinde şimalen seksen dört cenuben kırk dokuz buçuk garben seksen dokuz ve şarkan elli dört buçuk metre vüs'atinde bulunan mahalın üzerine inşa olunacak binanın virgü ve tekalif-i saireye ve inşaatı için hariçten celb edilecek levazım gümrük resmine tabi' tutulmak ve vakıf olduğu anlaşılan arsaya kıymetinin binde onu nisbetinde vakfi namına mukataa-i zemin tahsis olunmak üzere Amerikan Bord heyeti namına kaydının tashihi ve mezkur mahal üzerine Musiki tedrisatına mahsus bir bina inşasına Şuray-ı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararlarıyla ruhsat verilmiştir.*” bilgisiyle karşılaşmaktayız (BOA. İ.MMS.00172_00027_007_001).

24 Teşrin-i Evvel 1329 R./ 6 Kasım 1913 M., 13 Teşrin-i Sani 1329 R./ 26 Kasım 1913 M. ve 14 Teşrin-i Sani 1329 R./ 27 Kasım 1913 M. tarihli belgelerde; Maraş Müsikî Mektebi'nin arsasının, Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddeve Bey'in vakfına ait olup 37.000 kuruş kıymetinde olduğu, kuzeyden

Mehmet ÖZKARCI - Günsu Yılma ŞAKALAR

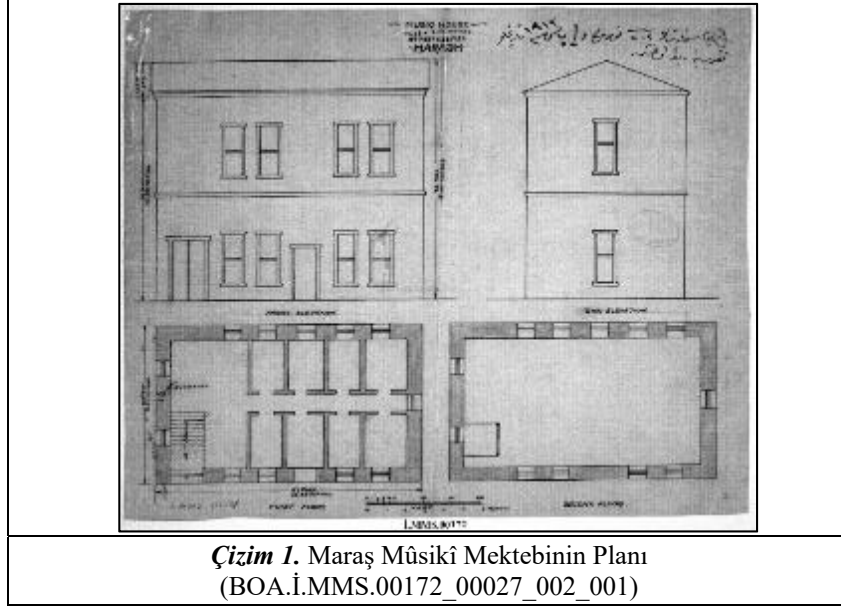
20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgeler Işığında Kahramanmaraş'ta Müzikal İzler / Musical Traces in Kahramanmaraş in The Light Of Documents in The Beginning of The 20th Century Ottoman Empire

84 m., güneyden 49.50 m., batıdan 89 m. ve doğudan ise 54.50 m. ölçülerine sahip bulunduğu ifade edilerek, arsanın üç tarafının yol, kuzey tarafının da Kolej Mektebi'ne bitişik olduğu, Mûsikî Mektebi'nin mûsikî eğitimine uygun olarak plânın hazırlanarak inşaat ruhsatı talebinde bulunulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bina inşasının İngiliz tebasından "Mister Mekalim" (Matlem) adına Maraş Amerika İnas (Kız) Mektebi'nin bitişğine inşa edilmesine dair ruhsatın verildiği ve mektebin Amerikan Bord Heyeti adına kaydının yapılması gerektiği belirtilmektedir. Aynı bilgilere 17 Teşrin-i Sani 1329 R. /30 Kasım 1913 M. tarihli arşiv belgesinde de rastlamaktayız (BOA. İ.MMS.00172_00027_003_001). Aynı tarihli bir diğer belgede ise mûsikî binasının ruhsatı yer almaktadır (BOA. İ.MMS.00172_00027_005_002).

Arşiv belgelerindeki bilgilere göre Maraş Mûsikî Mektebi'nin; Dulkadir Beyliği hükümdarı Alâüddeve Bey'in vakfına ait 37.000 kuruş değerindeki arsanın üzerine İngiliz "Mister Mekalim" (Matlem) adına Maraş Amerikan İnas (Kız) Mektebi'nin bitişğine inşa edilmesi için 27 Kasım 1913 tarihinde ruhsatın verildiği ve muhtemelen okulun yapımının da 1914 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Maraş Mûsikî Mektebi'nin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde plan ve cephe kesit çizimleri mevcut olmakla beraber, fotoğraflarına ulaşamadık. Bu belgenin üzerinde; latince alfabe ile "*Marash Music House (Maraş Müzik Evi)*" ve Osmanlıca alfabe ile "*Amerika Sefareti'nin 202 numaralı ve fi Mayıs 1913 tarihli takririne rapt olunmuştur*" şeklinde el yazısı ile not düşülmüştür.

Mûsikî Mektebi plân ve cephe kesitlerine göre, dıştan 8.54 x 14.33 m. ölçülerinde olup iki katlı inşâ edilmiştir. Cephe kesitlerinde, iki katlı binanın dıştan duvar yüksekliği 10.88 m., çatıya kadar olan yüksekliğinin ise 12.80 m. olduğu belirtilmiştir. Mektebin dış cephe duvar kalınlığı se 0.76 m. olarak kaydedilmiştir. Eski fotoğraflara göre yapının duvarlarında sarımsı renkte ince yonu taş, örtü sisteminde ise ahşap ve kiremit malzemenin kullanıldığı anlaşılmaktadır Bu çizimlerde yön işaretine yer verilmemiştir.

Kaynaklardan tespit ettiğimiz siyah-beyaz olarak çekilmiş bir fotoğrafta; arkada İnas Mektebi (Amerikan Koleji) şimdiki “Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi” ile güney (ön cephe) tarafında çift eğimli sac çatıyla örtülen ve duvarları ince yonu taş malzemeyle inşa edilen iki katlı küçük bir yapı yer almaktadır. Fotoğrafın ön kısmında ise, erkek futbol takımının formalı sporcuları görülmektedir. Fotoğraftaki sporcuların muhtemelen yabancı olduğu ve bu şahısların İnas Mektebi veya şehirdeki diğer misyoner okullarında görev yapan şahıslar olduğunu düşünebiliriz. Bu fotoğrafın, Mûsikî Mektebi'nin inşasından sonra ve Maraş'ta misyoner okullarının faaliyetine son verilmeden önce yani 1914-1920 yılları arasında çekildiği anlaşılmaktadır.

Mehmet ÖZKARCI - Günsu Yılma ŞAKALAR
20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgeler Işığında Kahramanmaraş'ta Müzikal İzler / Musical Traces in Kahramanmaraş in The Light Of Documents in The Begining of The 20th Century Ottoman Empire

Fotoğraf 2. Amerikan Kız Koleji Önünde Çekilmiş Bir Fotoğraf, (t.y.)
(Vural Demir, 2014, www.wowTURKEY.com, erişim: 03.02.2020)

Fotoğraftaki bu küçük yapı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan Maraş Müsîkî Mektebi'nin plân, kesit ve boyutları hakkında verilen bilgilerle örtüşmektedir. Bu fotoğrafta yapının sadece güney ve batı cepheleri görülmekte olup, güney cephesinin zemin ve üst katlarında ikişer pencere, batı cephesinin zemin ve üst katlarında ise beşer pencere mevcuttur. Pencere dikdörtgen kesitli yapılmıştır. Aynı şekilde mektebin planında da bu cephelerdeki pencere sayısı ve biçimi aynıdır. Binaya girişin doğu cephede açılan cümle kapısından sağlandığı anlaşılmaktadır.

Mektebin zemin katına, doğu cephenin güney köşesinde açılan dikdörtgen kesitli ve sundurmalı cümle kapısından geçilerek giriş mekânına ulaşılmaktadır.

Fotoğraf 3. Eski Maraş'ta Misyoner Okullarından Bir Görünüm
(Alparslan, 2018:95)

Ortadaki koridorun doğu ve batı tarafına simetrik olarak dikdörtgen planlı dörder oda yerleştirilmiş olup toplam sekiz oda bulunmaktadır. Bu mekânların kapıları koridora açılmakta ve dışarıya bakan dikdörtgen kesitli birer pencereyle aydınlatılmıştır. Ayrıca giriş mekânı ile koridorun aydınlığı ise toplam beş adet dikdörtgen kesitli pencereyle sağlanmıştır. Zemin kattaki mekânların, taş duvarlar üzerine istinat eden ahşap kirişlemeli tavan ile örtüldüğü anlaşılmaktadır. Bu katta yer alan toplam sekiz odanın, müsikî eğitim ve öğretim yapılan sınıflar ile idarî mekân şeklinde tasarlandığını düşünmekteyiz.

Mektebin üst katına ise, cümle kapısının yanında yer alan onüç basamaklı ahşap merdivenle çıkıldığı anlaşılmaktadır. Üst kat, hiçbir odaya yer verilmeden geniş bir salon şeklinde tasarlanmıştır. Bu mekânda koro, oda müziği, orkestra çalışmaları ve çeşitli konserlerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Salonun aydınlığı ise kuzey duvarında bir, güney duvarında iki, doğu duvarında dört ve batı duvarında beş olmak üzere toplam oniki adet dikdörtgen kesitli pencereyle sağlanmıştır. Üst katın alttan, yanlarda duvarlara istinat eden ahşap kirişlemeli tavanla, üstten de çift eğimli sac çatıyla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca fotoğrafta, çatının güney cephesinde basık kemerli bir pencereye yer verildiği görülmektedir.

Maraş Müsikî Mektebi'nin fonksiyonunu, misyoner okulları kapatılana kadar sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bugün mevcut olmayan yapının ne zaman yıkıldığını bilemiyoruz.

Maraş'taki Amerikan İnas Mektebi diğer adı ile Amerikan Kız Koleji hakkında elde ettiğimiz bir diğer belge ise 1914 yılında misyonerliğini Josephine Najarian'ın yürüttüğü ve aynı yıl müzik bölümü mezunlarını gösterir fotoğraftır.

Mehmet ÖZKARCI - Günsu Yılma ŞAKALAR
20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgeler Işığında Kahramanmaraş'ta
Müzikal İzler / Musical Traces in Kahramanmaraş in The Light Of Documents in The Begining
of The 20th Century Ottoman Empire

Fotoğraf 4. Maraş Amerikan Kız Koleji Müzik Bölümü Mezunları (Philip Hanna, 1914)
(Vural Demir, 2014, www.wowTURKEY.com, erişim: 03.02.2020)

Fotoğraf 4'te Philip Hanna tarafından fotoğraflanan 1914 yılı Maraş Amerikan Kız Koleji mezunları yer almaktadır. Belgenin üzerinde el yazısı ile siyah-beyaz elbiseli kişinin Josephine Najarian olduğu bilgisi yer almaktadır. Belgenin üzerindeki açıklamada ise öğrencilerin isimleri yer almakta, renkli elbiseli iki misyoner öğretmen açıklaması okunmaktadır. Kişilerin tam olarak kim olduğu net olarak anlaşılmasa bile 1914 yılından önce Maraş Amerikan Kız Koleji'nde müzik bölümünün varlığı bu belge aracılığıyla görülmektedir.

I.Dünya Savaşı sonlarında (1918-1919) İngilizlerin Maraş'ı işgalinde Amerikan Kız Koleji'nde de barınmaları kolejin o dönem ayakta durduğunu gösteren bilgiler arasındadır. Şehre hakim bir konumda olduğu belirtilen okul, Fransızlar da şehri işgal sırasında karargâh olarak kullanmıştır. Savaş döneminde Amerikalılar da Maraş Mutasarrıflığı'na bir dilekçe yazarak canları ve Amerikan müesseselerinin korunması talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine savaşın sona ermesiyle Maraş'ta önemli görevler üstlenip güvenliği sağlamaya devam eden Kuvâ-yi Milliye, Maraş'taki Amerikalıların güvenliğini sağlama sorumluluğunu da üstlenmiştir (Ünalp, 2018, ss. 209, 221,228). Maraş'ın işgal günlerinde Fransızlarla iş birliği yaptığı için Maraş Amerikan Okulu, faaliyetlerinden men edilmiştir (Sevinç, 2004, s. 353'den akt. Halifeoğlu-Kuzgun ve Tangülü, 2013, s. 148). Bu bilgilerden Maraş Mûsikî Mektebi'nin de bu tarihlerde faaliyetlerine son verildiği anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 5. Maraş Amerikan İnas Mektebi (Amerikan Koleji) ve Mûsikî Mektebi'nin Günümüzdeki Yeri (Özkarıcı, Yılma Şakalar Arşivi, 2019).

Fotoğraf 5'te, günümüz Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi olarak hizmet vermekte olan Maraş Amerikan İnas Mektebi'nin bina ve çevresinden kesitler görülmektedir. Belgelerden edindiğimiz yer ve yön bilgilerine dayanarak Maraş Mûsikî Mektebi'nin fotoğraflarda yer alan boş alanda 1914 yılında inşa edildiğini söyleyebiliriz. Günümüzde ise bu yer park/seyir alanı olarak kullanılmaktadır.

3. Değerlendirme

Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'da Amerikan Robert Koleji'nin 1860 yılında açılmasından beş yıl sonra 1865 yılında Maraş'ta ilk Amerikan Kız Koleji adıyla bir okul açılmıştır. Kronolojik olarak bakıldığında, Maraş'ta mûsikî eğitiminin 1865-1913 yılları arasında Amerikan İnas Mektebi'nde, 1914 yılından Maraş'ın işgal günlerine dek Mûsikî Mektebi'nde verilmiş, daha sonrasında ise 1915-1922 yılları arasında ise Dârû'l-Muallim Mektebi'nde mûsikî derslerinin verildiği görülmektedir. Maraş Amerikan İnas Mektebi'nde II. aşama Ortaokul kısmında "Nota İle Şarkı Söyleme" dersi ve okula ek ücret ödeyen ailelerin kızlarına ayrıca müzik derslerinin verildiği elde edilen bilgiler arasındadır. Maraş Mûsikî Mektebi'nin ders programı veya ders içeriklerinin yer aldığı bir müfredata henüz ulaşamadık. Fakat donanım itibarıyla daha ileri bir seviyede müzik eğitimi verilmiş olduğu tarafımızca düşünülmektedir.

Mehmet ÖZKARCI - Günsu Yılma ŞAKALAR
20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgeler Işığında Kahramanmaraş'ta Müzikal İzler / Musical Traces in Kahramanmaraş in The Light Of Documents in The Beginning of The 20th Century Ottoman Empire

Günümüz Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi binasında 1865-1920? yıllarında eğitim veren Amerikan İnas Mektebi'nin ön cephesinde yer alan Mûsikî Binası'nın okula bağlı fakat ayrı bir bölüm olduğu elde edilen bilgi ve belgeler doğrultusunda söylenebilir. Amerikan Board Heyeti'nin Merkezi Türkiye Misyonu içerisinde Maraş'ın da yer aldığı Antakya, Adana, Antep, Urfa, Halep ve Tarsus'taki Amerikan Kolejlerinde Maraş'taki gibi ayrı bir müzik eğitimi verilen Mûsikî Binası'na rastlamamaktayız. Bu yönüyle Mûsikî Mektebi'nin ilk olarak Maraş'ta açıldığını söyleyebiliriz.

Araştırmalarımız doğrultusunda Maraş Mûsikî Mektebi'nin 1914 yılı mezun fotoğrafında yer alan bazı isimlerin Maraş İnas Mektebi 1914 mezunları fotoğraflarında da yer aldığını görmekteyiz. Bu bilgiden yola çıkarak müzik dersini ek ücret karşılığında alan öğrencilerin müzik bölümünde de okuduğu anlaşılmaktadır. Binanın plan çiziminden edindiğimiz bilgilere göre, alt katında yer alan sekiz odanın idari, derslik ve/veya öğrencilerin bireysel çalışma odaları şeklinde yapıldığını, üst katta ise geniş bir alan yaratılarak koro, orkestra, oda müziği ve/veya konser alanı olarak düzenlenmiş olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, söz konusu Musikî Mektebi'nin kaç yıllık bir müzik eğitimi verdiği, ders programı ve müzik ders içeriği hakkında bilgi ve belgelere henüz ulaşamadık. Bu doğrultuda araştırmalarımız halen devam etmektedir.

Mektebin inşa edildiği belgelerden yola çıkarak; 1913 yılında ruhsatı verilen ve bütçe onayı çıkan binanın hızlı bir şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. 1914 yılında müzik öğretimine başladığı anlaşılan Maraş Mûsikî Mektebi'nde sadece müzik eğitimi verildiği söylenebilir. Dolayısı ile; İnas Mektebi'nden diploma ile mezun olan öğrencilerin içerisinde Mûsikî Mektebi'nde müzik eğitimi alan öğrencilere sertifika verildiği anlaşılmaktadır.

Çeşitli kaynaklarda Maraş Kız Koleji, Maraş Amerika Kız Koleji, Maraş Koleji, Maraş Kız Okulu şeklinde karşımıza çıkan Maraş Amerikan İnas Mektebi'nin bitişiğine inşa edilen Maraş Mûsikî Mektebi'nin inşası ile ilgili ruhsat verilmesine dair 2 Aralık 1910 yılında başlayan resmi yazışmaların 30 Kasım 1913 yılında Mûsikî Binası'nın ruhsatının verilmesi ile devam etmesiyle Mûsikî Mektebi'nin 1914 yılında bina olarak faaliyete geçtiğini söyleyebiliriz. Fakat bu okulun ne zaman ve ne şekilde yıkıldığı konusunda araştırmalarımız ise halen devam etmektedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Maraş Amerikan Kız Koleji'nin (BOA Arşivlerinde adı geçen Amerikan İnas Mektebi) bitişiğine ek olarak inşa edilmiş olan Maraş Musikî Mektebi; 20. yüzyılın başlarında Anadolu'da planlı, projeli ve tahsisatlı ilk inşa edilen okul olması sebebiyle oldukça

önemlidir. Okul; ayrıca ülkemiz müzik eğitim tarihi, müzik tarihi ve Türk sanatına miras niteliğindedir.

Kaynakça

- Akgün, S. (1988). Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü. *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 1-12.
- Alimdar, S. (2016). *Osmanlı'da Batı Müziği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Alkan, M., Ö., (2000). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924*. Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Alparslan, Y. (2018). *Resimlerle Eski Maraş*. Kahramanmaraş: Fatih Basımevi.
- Amerikan Bord Heyeti (American Board), İstanbul, "Memorial records for Josephine L. Coffing," American Research Institute in Turkey, *Istanbul Center Library, online in Digital Library for International Research Archive*, Item #16801, <http://www.dlir.org/archive/items/show/16801> (accessed February 15, 2020).
- Atalay, B. (1973). *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*. İstanbul: Dizerkonca Matbaası
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Muhtelif Nezaretlere Mahsus Tezkirelerin Ve İrade Hülasalarının Kayıt Defteri, BOA. Y.EE. 108/23.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Maraş'taki Amerika İnas Mektebinin İttisalinde İngiliz Mister Mekalim Namına Müstearen Mukayyed Ve Alaüddin Vakfı'na Mülhak Arasta Gerekli Şartlarıyla Beraber Bir Musiki Binası İnşası Ve Burasının Amerika Bord Heyeti Namına Tashih-i Kaydı, BOA. DH_ID_00163_00033.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Maraş'ta İngiltereli Matlem Namına Müstearen Mukayyed ve Ala-üd-devlet Vakfı'na Mülhak Mahallin Kaydının Amerikan Bord Heyeti Namına Tashihi İle Mezkur Mahal Üzerine Musiki Tedrisatına Mahsus Bir Bina İnşası, BOA.İ.MMS.00172_00027.
- Biçer, B. (2016). Türkiye'de Protestan Eğitim Dizgesi "Amerikan Kolejleri 1839-1922". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Afro-Avrasya Özel Sayısı*, ss.44-69.
- Çabuk, M. (2008). *Kahramanmaraş'ta Faaliyet Göstermiş Olan Misyoner Okulları*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, V. (2014). Amerikan Kız Koleji Önünde Çekilmiş Bir Fotoğraf, (t.y.), www.wowTURKEY.com, erişim: 03.02.2020
- Günay, N. (2008). Amerikan Misyonerlerine Anadolu Halkının Tepkisi ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkileri. *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:1, Sayı: 2, ss. 107-119.
- Halifeoğlu-Kuzgun M. ve Tangülü, Z. (2013). 19. Yüzyılın Sonları 20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Ve Cumhuriyet Dönemi Eğitim Anlayışına Amerikalı Misyonerlerin Yaklaşımı. *Asia Minor Studies* sayı:1, ss. 137-155.
- Hanna, P. (t.y.). Maraş Amerikan Kız Koleji Müzik Bölümü Mezunları, Vural Demir, 2014, www.wowTURKEY.com, erişim: 03.02.2020

Mehmet ÖZKARCI - Günsu Yılma ŞAKALAR

20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgeler Işığında Kahramanmaraş'ta Müzikal İzler / Musical Traces in Kahramanmaraş in The Light Of Documents in The Begining of The 20th Century Ottoman Empire

- Kocabaşoğlu, U. (1985). Amerikan Okulları. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* içinde, (2), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını 1839-1923*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kutlay, E. (2010). *Osmanlı'nın Avrupalı Müzisyenleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Narin, R. (2018). Amerikan Board'un Kadın Misyonerleri ve Adapazarı Ermeni Kız Okulu. *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches*, Yıl 2018, Vol. 3, ss. 249-286.
- Nutku, Ö. (1993). Darülbeydi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (8, 515-516).
- O'Connel, J., M. (2018). *Commemorating Gallipoli Through Music*. New York: Lexington Books.
- Özcan, N. (2009). Seyfeddin Efendi, Şehzade (1874-1927), Hânende ve Bestekâr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, (37, 30-31).
- Öztürk, B. (2011). 1908 Meşrutiyeti ve Müzik. *Folklor/Edebiyat*, cilt: 17, sayı: 65, ss.81-96.
- Somel, S., A. (2000). Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi. *Kebikeç*, sayı 10, ss. 223-238.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2014). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*. İstanbul: Bion Matbaacılık.
- Ünalp, F., R. (2018). Birinci Dünya Harbi Sonunda Maraş'ın İtilaf Devletlerince İşgali ve Maraş Savunması. *Gazi Akademik Bakış* Cilt: 11, Sayı: 22, ss.205-235.
- Üner, A., M., (2006). *Roman ve Musiki: Tanzimat ve Servet-i Fünun Romanında Musiki Teması*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Yetişgin, M. ve Sevim Ceylan Dumanoğlu. (2017). Osmanlı Darülmüallimin Mektebi: Maraş Darülmüallimini. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 16, sayı 4, ss.1083-1100.